

KRÓNIKA

„REFORM ÉS TÁRSADALOM”

(A Fiaatal Szociológusok I. Konferenciája. Budapest, 1987. március)

A reform talán egyike napjaink újságcikkeiben leggyakrabban előforduló szavaknak. A konferencia rendezői nem csupán a divatot kívánták követni a cím meghirdetésével, hanem valóban teret biztosítottak mindazoknak a fiatal társadalomkutatóknak, akik a reformnak a társadalmi lét különböző szintjein lecsapódó hatását felmérték és eredményeiket elhozták ide, a nagyszámú hallgatóság elé.

A cím sejtetni engedte: a sokszínűség lesz a tanácskozás fő jellemzője. A reform szó önmagában biztosíték arra, hogy sokféle gondolatot – esetleg egymásnak ellentmondókat is – lehessen általa felvonultatni. Az egyik előadó megjegyezte: ez a kifejezés (reform) egyre inkább „blanketta-szerződésé” válik, ahol a nyomtatvány üresen hagyott részeibe mindenki maga írja be a saját elképzeléseit. A sokféleség jelentkezett a témaválasztásban és az alkalmazott módszerekben is.

Empirikus, többszáz fős mintán nyugvó vizsgálat elemzésétől a logikai úton kikísérletezett modellekig terjedt a skála. Több éve együtt dolgozó kutatócsoport éppúgy színre lépett az eredményeivel, mint a magányos gondolkodó.

Elsőként említtem a reform által legközvetlenebbül érintett területek kutatóinak megállapításait. VÁSÁRHELYI MÁRIA (Tömegkommunikációs Kutató Központ) egy, a lakosság reformról alkotott elképzeléseit felmérő vizsgálat eredményeit ismertette. Egy elgondolkodtató adat: a lakosság 38 %-ának semmi sem jut eszébe arról a szóról, hogy reform. Akiknek eszébe is jut valami, azoknál is nagyon széles körben mozognak az elképzelések. A gazdasági reform nagyobb helyeslésre talált, mint a politikai, mivel ez utóbbit a megkérdezettek többsége összeegyeztethetetlennek vélte a szocializmus alapelveivel. Arra a kérdésre, hogy melyik terület igényli a leggyorsabban reformok végrehajtását, az oktatási rendszert jelölték meg a legtöbben. A politikai rendszert utolsóként említették.

BALÁZS ÉVA (Oktatáskutató Intézet) a társadalmi reform és az oktatási reform összefüggéseiről szólt. Az 1985-ben elfogadott oktatási törvényben esélyt lát arra, hogy az oktatási intézmények a nagyobb önállóság birtokában nyitottabbá váljanak.

GŐMÖRI ANDRÁS (ELTE ÁJK Politológiai Csoport) a politikai rendszer tagoltságát, reformmal való kapcsolatát elemezte. Élénk érdeklődés kísérte a társadalom politikai tagoltságáról szóló fejtegetéseit. A reformhoz való viszony alapján nyolc típusba osztotta az értelmiséget. A típusképzés alapjául valamely irodalmi, társadalomelméleti, gazdasági folyóirat eszmeköréhez való tartozás szolgált. Megállapításai erősen hipotetikus jellegűek. Az Alföld és a Tiszatáj köré szerveződött népies irányzattól a HVG által tömörített piacgazdaság- és reformpártiakon keresztül a Társadalmi Szemle által jelzett lojális marxistákig ívelt a csoportosítása.

BOZÓKI ANDRÁS (ELTE ÁJK Jogszociológia Tanszék) elméleti kategóriákból felépülő előadásában a konszolidáció fogalmát boncolgatta. Az átmenetiségben jelölte meg a fogalom lényegét, és ennek bizonyítására felvázolt egy modellt, melyben a konszolidáció a hadiállapot és a békeállapot közötti sávban helyezkedik el. A hadiállapot lehet nyílt, vagy látens. A békeállapot tartalmát a konszenzus adja, mely pozitív, – az egyik megközelítés szerint – ha a társadalomban a politikai hatalom nincs olyan állapotban, hogy a társadalomból kikényszerítse a követést (legitimációt). A negatív konszenzus a kölcsönös lemondások rendszerére épül. Majd a fenti kategóriák segítségével a magyar társadalom 1945 utáni fejlődését elemezte az előadó. A több mint 40 év történetében két időszakot jelölt meg, amelyek a konszolidáció éveinek tekinthetők (az 1949–1956 és az 1957–1962 közötti évek). Az 1962 utáni időszakot – véleménye szerint – a negatív konszenzus jellemzi.

KATONA PÉTER (JATE Szociológia Tanszék) az ún. szervezeti ember és a reform konfliktusáról tartott nagy sikert aratott előadást. Szellemes hasonlatokkal érzékeltette, hogy a nagy szervezetek már eleve beépítik a tagok mozdulatlanságát, passzivitását. Úgy vélte, a tagok mobilitásának szervezeti felbomlásához vezethet. Lehetséges kiutak: 1. HANKISS alapján: szervezetlenítés vagy – talán hasznosíthatóbb elképzelés –; 2. a szervezetek alulról történő, tagotabb felépítése.

FELEKY GÁBOR (JATE Szociológia Tanszék) egy létszámában folyamatosan növekvő, ugyanakkor presztízsét tekintve fokozatosan csökkenő rétegről, az alkalmazottakról beszélt. Pontosabban arról, milyen e réteg reformhoz való viszonya. Mivel szakmailag sebezhető, át nem váltható képzettséggel rendelkező rétegről van szó, akiknek a munkateljesítményét nehezen lehet mérni, a szakmai megítélésükben különböző szubjektív szempontok játszhatnak szerepet. A legfőbb feladatuk: minél jobban alkalmazkodni a fennálló rendhez. Mindezekre tekintettel – összegezte az előadó mondandóját – nem ez a réteg lesz a reform legfőbb szószólója.

A „reform-kutatás” mellett a „hagyományosabb” területek, így a társadalmi egyenlőtlenségeket kutatók tapasztalatai, eredményei is élénk visszhangot váltottak ki. RÓBERT PÉTER (Társadalomtudományi Intézet) a mobilitás vagy immobilitás dilemmájáról szóló előadását nagy érdeklődés kísérte. A társadalmi mobilitás alapvető mércéjének tekintett foglalkozás a másik két elemhez, az anyagi és a kulturális helyzethez képest nyitottabb, de – a szerző megállapítása szerint – a korábbi feltevéstől eltérően, kevésbé meghatározó. A fiatalok mobilitását alapvetően befolyásolja a szülők anyagi helyzete. Ennél is erőteljesebb mobilitási tényező a kulturális háttér. Azonban nem az iskolai oktatásban megszerezhető kultúráról van szó, hanem a család kulturális-szellemi értékeiről. Az egyenlőtlenségeket alapvetően a kulturális tőke örökíti tovább. A társadalmi egyenlőség vagy egyenlőtlenség tetten érhető az egészségügyi szolgáltatások igénybevételénél is. Kinek kell és milyen lépcsőket meglépnie, illetve kinek lehet átugornia azokat, hogy eljusson a számára szükséges gyógykezeléshez – ez alapvető információkat hordoz egy társadalomról.

FÜZESI ZSUZSANNA (JTE Szociológiai Tanszék) és ANTAL LÁSZLÓ (Szociológiai Kutató Intézet) az egészségügyi szervezet – a fentebb jelzett helyzetet is lehetővé tevő – „akut betegségei” közül ismertetett néhányat.

SÜKÖSD MIKLÓS (ELTE Szociológiai Intézet) az 1980-as évek fiataljairól szóló feltételezése szerint nemzedéket alkotnak. Az irodalmi, a zenei életben zajló nemzedékváltások, a 80-as években megjelenő új típusú mozgalmak (béke, környezetvédő) az újkeletű társadalmi gondok (kábitószerzés) a 80-as évek fiataljainak közös alapélményt jelenthetnek, melyen egy korosztály nemzedékké válhat. Témaválasztása, aktualitása szorosan kapcsolódott az ANDRÁS FERENC rendezte „Nagy generáció” c. film hatásaként az ÉS lapjain heteken át dúló vitához. A SÜKÖSD MIKLÓS által vázolt ifjúságképet sajátosan kiegészíti egy más szempontú elemzés – szintén a fiatalokról.

TÖRÖK GÁBOR (Politikai Főiskola) a dolgozó fiatalok értékontenciójáról készített felmérést. Három gyárban 500-500 fős mintáról vett fel adatokat, melyek összességükben meglepő eredményt hoztak. A közösségek válságának emlegetése, az anyagiassági életszemlélet uralkodóvá válása már a közhely-szótárba kívánkozik. Éppen ezek ismeretében meglepő, hogy a fiatalok az igazi tekintélyt adó értékek az ún. szolidaritási értékeket tekintették (emberség, segítőkészség, nyíltság, jóban-rosszban összetartás). Az előadó nyitva hagyta a legfontosabb kérdést – legfeljebb néhány lehetséges megoldást sugalmazott – hogyan egyeztethető össze a közösségi értékek nagyszámú választása a közösségek válságával?

POLGÁRNÉ PÁLL ÉVA (Társadalomtudományi Intézet) a helyi társadalom kutatásának néhány problémájával foglalkozott. A dabasi járásban, Hernádon végzett felmérés alapján összegezte a településhez való kötődés jelzőrendszerének elemeit: a demográfiai helyzet alakulásában, a környezettel illetve a közélettel való kapcsolattartás minőségében jelölte meg azokat.

LENDVAY JUDIT (Tömegkommunikációs Kutató Központ) az osztrák és a magyar identitásról végzett összehasonlító vizsgálatot különböző sajtótermékek alapján. Kicsit fűlca érzéssel pillanthatott a hallgató az osztrákok által élénk tartott tükörbe. Amiről kritikusan írnak – az az emberi jogok tiszteletben tartásának hazai gyakorlata, valamint a kivándorlásokhoz való politikai hozzáállás. A keleti tömbön belül folytatott politikánk és gazdasági eredményeink viszont elismerést váltottak ki.

S milyen képet festünk magunkról a külföld számára? A kutató idegenforgalmi propagandafüzetekből ragadott ki nem „meggyökeresedett”, felszínes elemeket. A külföldi, ha először e füzetecskékkel találkozik, elegáns, nyugati életszínvonalon élő társadalomra számíthat. A valósággal való szembesülés azután tömeges csalódást okozhat. A településkutatás elhangzott témakörei többszörös áttételen keresztül kapcsolódnak a reformhoz. Azonban e terület művelői is szót kaptak a két nap során, jelezve a konferencia szervezőinek azon szándékát, hogy valóban mind több fiatal léphessen a nyilvánosság elé eredményeivel.

KISS JÓZSEF és CSOBA JUDIT vezetésével (KLTE Szociológia Tanszék) egy kis csoport vizsgálja már évek óta Homokmégyet, ezt a Bács-Kiskun megyei települést. Feltételezésük szerint az alföldi fejlődési út egy regionális változatát találták meg a faluban. Vizsgálatuk kiterjedt a lakosság egyházhoz fűződő viszonyának; a paraszti társadalom 1950 és 1961 között végbement változásainak; a fiatal nők helyzetének; a faluból ingázók gondjainak, az ingázás okainak elemzésére. A Homokmégyről ingázók körülményeit összehasonlították Szabolcs-Szatmár megyei falvakból ingázókéval. Az eltérő adottságú megyék adta különbségeken túl felfedeztek általános érvényű tételeket is. Ezek egyike a következő: a szegényebb ingázó fokozatosan kiszorul előbb a jobb munkahelyről, majd a lakásához közelebbi munkahelyről is. Aki felhagy az ingázó életmóddal, az többnyire feladja korábbi települését is – elhagyja a falut.

Itt említtem meg KABAI IMRE nevét, akinek az előadása bár nem kapcsolódott a fenti témához, de a debreceni műhely tagja. Egy debreceni életmódelemzés kapcsán az életmódelemzés néhány módszertani nehézségéről szólt. TIMÁR JUDIT (MTA RKK Alkódi Osztály) Orosháza környéki tanyákról begyűjtött adatainak az eredményeit ismertette. 173 családra kiterjedő adatfelvétel alapján a tanyákat különböző szempontok szerint tipizálta. BARSINÉ PÁLMAI ÉVA és SZABÓ SÁNDORNÉ (Távközlési Műszaki Főiskola, Győr) Bábolna-kutatók a „Bábolnává-válás” fejlődési ívét rajzolták fel; hogyan lett az 1958-ban községgé szerveződött településből az 1970–80-as évekre a modern nagyüzemi mezőgazdaság szimbóluma.

A teljesség igénye nélkül próbáltam képet adni a fiatal társadalomkutató fórumáról. Az előadásokból csupán néhány mozaikdarabot emeltem ki. Köszönet illeti a szervezőket a konferencia létrehozásáért. Ami talán szépséghibája volt e két napnak: a program sűrűsége miatt vitára nemigen jutott idő. A konferencia házigazdái megígérték, hogy az előadásokból egy kötetet állítanak össze, mely a közeljövőben elkészül. Várjuk!

TÓTH ÉVA

TÁJÉKOZTATÓ A KGST KÖRNYEZETVÉDELMI OKTATÁSI ÉS NEVELÉSI MUNKABIZOTTSÁGÁNAK SZAKÉRTŐI ÜLÉSÉRŐL

A KGST keretében széleskörű elemző és összehasonlító vizsgálatok folynak az alsófokú oktatástól a postgraduális képzésig bezárólag a környezetvédelmi oktatás és nevelés minden területén. Sopronban az Erdészeti és Faipari Egyetemen megrendezett szakértői ülés a környezetvédelmi oktatás és nevelés eredményeit és a további feladatokat tárgyalta meg a mezőgazdasági és erdészeti felsőoktatási intézményekben. A tartalmi vita és a tapasztalatok kicserélésének elmélyítése érdekében dr. SZABÓ LAJOS az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal főosztályvezetője megnyitójában a környezetvédelmi oktatás hazai struktúráját ismertette, kiemelve az 1985-ben életbe lépő új magyar oktatási törvényt, amely alapvető feladatnak tartja, hogy az ifjúság a természeti és társadalmi környezetet a nemzeti hagyományokra alapozva ismerje és védje.

A szakértői ülésen 17 előadás hangzott el a környezetfejlesztés, környezetvédelem és a